

Podmienky rozvoja rekreačnej urbanizácie na Slovensku

Peter ČUKA

Abstract: *The study discusses the development of the recreation resort Donovaly. The aim of the article is to analyse recreation resort Donovaly on which we set the constituents of the recreational urbanization. In the article we are also concerned with the qualitative phenomena of the recreational urbanization and its conditions in Slovakia, especially in the recreation resort Vysoké Tatry, or more precisely in the planned new centres, as for example Metropolis.*

Keywords: *recreational urbanization, touristic cities (Donovaly, Vysoké Tatry, Metropolis), qualitative and quantitative attributes of recreational urbanization*

Vstupné úvahy a meritórne ohraničenie štúdie

Slovensko disponuje vo veľkej miere vysokým potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu. Okrem vysokého prírodného potenciálu sa tu koncentruje potenciál antropogénny, v rámci neho aj kultúrno-historické pamiatky, priemyselné pamiatky, turistické atrakcie, etnografické zvláštnosti, agroturistické strediská a miesta nadregionálnych eventov. Na druhej strane v porovnaní s okolitými krajinami, napríklad s Rakúskom, Českom a Maďarskom aktívny zahraničný cestovný ruch sa rozvíja pomalšie. V článku z roku 1998 „*Niekoľko poznámok k teórii vývinových cyklov cestovného ruchu*“ sme konštatovali, že z pohľadu skúmania Butlerových rekreačných cyklov (Butler 1980) sa na Slovensku nerozvíjajú javy rekreačnej urbanizácie. Z nášho pohľadu prišiel čas, kedy je možné naše pôvodné stanovisko z roku 1989 revidovať.

Cieľom práce je poukázať na špecifické procesy vývojových javov rekreačnej urbanizácie, ktorá sa na Slovensku postupne objavuje.

V posledných dvoch decéniách prispeli k vzniku javov, ktoré možno označiť za rekreačnú urbanizáciu na Slovensku štyri zásadné činitele:

1. Veľká snaha priťahovať zahraničných turistov do najatraktívnejších rekreačných stredísk – najmä do kúpeľných stredísk, do Tatier a tiež na Donovaly. Táto snaha okrem prílevu kapitálu a nového manažmentu priniesla najmä silný rozvoj infraštruktúry a supraštruktúry cestovného ruchu.
2. Cieľom niektorých rekreačných obcí sa stal nielen nárast turistov, ale tiež trvalo bývajúcich obyvateľov. Cieľ sa mal naplniť podporou bývania, výstavbou apartamentových domov – tie mali byť akýmsi prechodom medzi bytom a rezidenciou, ktorá by bola potenciálne vhodná na rekreačný prenájom.
3. Do roku 2009 (pred finančnou krízou) bol ďalším činiteľom lokovanie kapitálu prostredníctvom veľkých investičných spoločností do projektov v cestovnom ruchu. Spoločnosti ako napríklad J&T, Penta prešli od financovania projektov v priemysle (90 – te roky) k cestovnému ruchu a na financovanie biznis centier v metropolitných strediskách a tiež na projekty v kúpeľníctve a cestovnom ruchu (príkladom je rekonštrukcia kúpeľov Brusno, Tatry Mountain resorts s.r.o).
4. Posledným, nie však bezvýznamným činiteľom rekreačnej urbanizácie je posilňovanie statusu mesta v stredisku Vysoké Tatry. Štatút mesta z roku 1990 bol rozšírený o štatút kúpeľného mesta. Vysoké Tatry sa týmto stali formálne mestom a zavŕšili tak proces „formálnej rekreačnej urbanizácie“ na Slovensku. Vysoké Tatry sa skladajú z 15 miestnych častí: Podbanské, Štrbské Pleso, Vyšné Hágy, Nová Polianka, Tatranská Polianka, Tatranské Zruby, Nový Smokovec, Starý Smokovec, Horný Smokovec, Dolný Smokovec, Tatranská Lesná, Tatranská Lomnica, Tatranské Matliare, Kežmarské Žľaby, Tatranská Kotlina (www.tatry.sk).

Na niektoré sprievodné javy, najmä kvalitatívne, ktoré sprevádzajú fázu „recreation development“, ktorou súčasťou je aj jav „rekreačnej urbanizácie“ zhrnuli aj Kowalczyk A., Derek, M. (2010). Sú to tieto znaky: stupňovito ubúda miestne obyvateľstvo, objavujú sa veľký externí investori, počet turistov

je vyšší ako počet autochtónnych obyvateľov, tvorba nových antropogénnych valorít, objavujú sa reklamy rekreačného strediska na miestach budúcich klientov, vypracovanie rozvojových plánov turistiky na nadregionálnej úrovni a javy spojené s „institutionalised tourists“. Všetky tieto znaky spĺňajú aj mesto Vysoké Tatry aj Donovaly. Ďalšou modelovou štúdiou je práca E. Dziegiec (1995), ktorá verifikuje tri znaky rekreačnej urbanizácie v rurálnom priestore Poľska, menovite: 1. výrazný rast návštevnosti, 2. podmienenosť prírodných valorít a historických činiteľov a najmä 3. vplyv kapitálu, jeho nasmerovanie do cieľových obcí a následné sociálne zmeny.

Hlavnými metodickými inštrumentami štúdie sú historicko-geografické analýzy a terénna dokumentácia, ktorá sa skladá z fotodokumentácie a kartografických výstupov. Sformulovanie konklúzií a modelu rekreačnej urbanizácie je metodicky formalizované operacionalizovaným definovaním. Východiskovým analytickým materiálom sa stala práca Čuku, P., Barana, V. (1991) a už spomenutá práca Čuku P. (1998).

Analýzy rekreačnej urbanizácie na modelových územiach a výsledky práce

Kľúčové analýzy vychádzajú z pojmu urbanizácia, ktorý v prípade cestovného ruchu a rekreačnej urbanizácie chápeme ako vývojový proces v zmysle Butlerovho modelu (Čuka 1998). V Slovníku cudzích slov (Šalingová, Maníková 1990) sa urbanizácia vysvetľuje ako: „Proces sústreďovania hospodárskeho a kultúrneho života do veľkých miest na úkor vidieka“.

Vo všeobecnosti je urbanizácia chápaná ako kvantitatívny proces rastu miest s vplyvom na kvalitatívne zmeny, ktoré prináša proces pomešťovania. Węclawowicz (2007) chápe urbanizáciu procesuálne. Priestorové chápanie zložitej štruktúry mesta však zahŕňa tiež zázemie mesta, v citovanej publikácii sú uvedené a) Central High Level Services Cities (svetové metropole obchodu a služieb) b) Gateway Cities (hlavné mestá veľkých štátov) c) hlavné mestá menších krajín (vrátane Bratislavy) a d) Country Towns (okresné mestá).

Bližšie k Butlerovej predstave rekreačnej urbanizácie má Conzenov bádateľský model štruktúry mesta (Matlovič 1998). Totiž aj v predstave napríklad malých škandinávskych mestečiek, alebo v koncepcii formálneho statusu mesta – ako je to napríklad na Slovensku v prípade kúpeľných miest, vystupuje mestotvorná funkcia v „pocite mesta“ – ktorý zhmotňujú mestské morfoštruktúry alebo priamo rekreačná funkcia – napríklad kúpeľníctvo.

*Obr. 1. Apartamentové domy – Mišúty v stredisku Donovaly
Foto: Peter Čuka*

Z uvedeného vyplýva, že javy rekreačnej urbanizácie na Slovensku možno identifikovať ako:

1. Kvalitatívne javy prejavujúce sa urbánnymi morfoštruktúrami. Príkladom takého strediska sú Donovaly. Procesy pomešťovania vystupujú napríklad vysokou koncentráciou hotelových zariadení, koncentráciou služieb a obchodu a reťazcom apartamentových domov (viď obr. 1).
2. Formálna urbanizácia, kedy strediská dostávajú štatút mesta legislatívnym procesom. Príkladom na Slovensku sú všetky kúpeľné mestá a mesto Vysoké Tatry.
3. Plánovaná rekreačná urbanizácia. Ide o centrum Metropolis, „Skyscraper centrum“ pri Bratislave, ktoré by sa mohlo etablovať v najbližšom desaťročí ako moderné centrum kasín, zábavy, služieb a cestovného ruchu.

Konklúzie

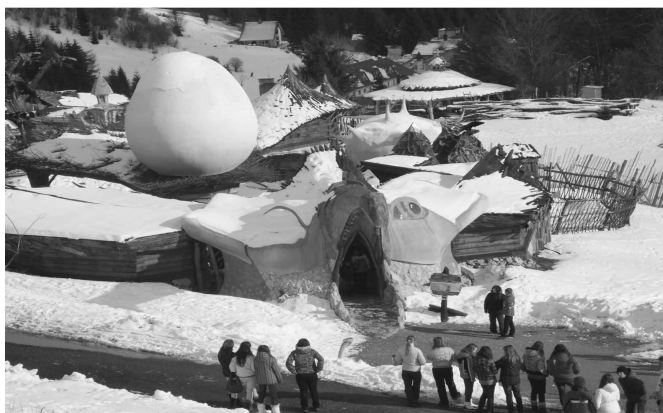
Na rozdiel od našej predstavy, že Slovensko nemôže z hľadiska vývojových štádií cestovného ruchu dosiahnuť fázu rekreačnej urbanizácie, tento proces je realitou. Samozrejme v našich podmienkach nie je možné očakávať rast „turistických miest“ akými sú vo svete napríklad Nice, Miami, Acapulco, Las Vegas či iných. V prípade realizácie projektu Metropolis by však došlo aj na našom území k naplneniu fázy rekreačného mesta „sin city“.

Donovaly nespĺňajú kvantitatívne parametre rekreačného mesta. V roku 1930 mali 630 obyvateľov, v roku 1950, 510 obyvateľov v súčasnosti len asi 160 trvale bývajúcich obyvateľov, ale kvalitatívne znaky takéhoto mesta majú.

V súčasnosti okrem kúpeľných miest a špecifickému postavenie mesta Vysoké Tatry je možné identifikovať ako „rekreačné mesto“ aj stredisko Donovaly.

Donovaly ako rekreačné mesto charakterizuje:

- Celková prestavba infra a supraštruktúry cestovného ruchu do architektonickej podoby „mesta“. Týka sa to nielen novej zástavby apartamentových obytno-rekreačných domov v časti Mišúty – Donovaly, ale tiež revitalizácie starších objektov – napríklad hotela Šport (viď obr. 3 – 4). Celkový obraz rekreačného mesta dotvára koncentrácia 38 hotelov a penziónov s kapacitou asi 3200 lôžok.
- Vznik „zábavného centra“ na zelenej ploche. Ide o rozprávkovú osadu Habakuky (viď obr. 2).
- Rekreačné mesto je možné vnímať najmä ako nadregionálne stredisko so silnejším medzinárodným zázemím. Donovaly sú najmä v zime s kapacitou horských dopravných zariadení 14 100 lyžiarov/ hod. medzinárodným strediskom, medzinárodné zázemie posilňujú aj eventy, napríklad Svetový a európsky pohár psích záprahov.
- Stredisko Donovaly zamestnáva v cestovnom ruchu asi 470 pracovníkov, z ktorých viac než 400 dochádza z okolitých miest.

Obr 2. Osada Habakuky
Foto: Peter Čuka

Obr. 3 – 4. Pôvodný hotel Šport v roku 1978 a jeho rekonštrukcia z roku 2009 Foto: Peter Čuka

Literatúra

- BUTLER, R.W., 1989: The concept of a tourist area cycle of evolution, implications for management of resources. *The Canadian Geographer* Nr. 24/1 s. 312
- ČUKA, P., BARAN, V., 1991: Socioekonomicko – geografické aspekty formovania rekreačnej obce Donovaly. In: *Acta Facultatis pedagogicae Banská Bystrica, SPN Bratislava*, 43 - 63.
- ČUKA, P., 1996: Przemiany sieci osadniczej w regionie Starohorskich vrchov w Slowacji In: *Turyzm* 6/2, Łódź, 21 - 38.
- ČUKA, P., 2003: Priestorové zákonitosti vzniku a vývoja cestovného ruchu v Starohorských vrchoch. In: *Vybrané priestorové zákonitosti na území Starohorských vrchov. Geografické štúdie* Nr.9, FPV, UMB, Banská Bystrica, 104 - 164.
- ČUKA, P., 2007: Priestorová dynamika infraštruktúry cestovného ruchu v Banskej Bystrici a v jej rekreačnom zázemí. *Geografické štúdie* Nr.14, FPV, UMB, Banská Bystrica, 100 s.
- DZIEGIEĆ, E., 1995: Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce. In: *Turyzm* 5/1, UL, Łódź
- KLAMÁR, R., 2008: Slovakia and analysis of its disparities In: *Folia geographica* 12. *Prírodné vedy : special issue for the 31th IGU congress, Tunis 2008.* - ISSN 1336-6157. - Roč. 47, 145-161.
- KOWALCZYK, A., DEREK, M., 2010: *Zagospodarowanie turystyczne.* PWN Warszawa s.423 ISBN 978-83-01-16196-5
- KUREK, W., 2008: *Turystyka.* PWN, Warszawa 541 s.
- MARIOT, P., 1983: *Geografia cestovného ruchu.* Veda Bratislava, 248 s.
- MATLOVIČ, R., 1998: *Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov.* Geografické práce FHPV, PU, Prešov
- MATLOVIČ, R., MICHAELI, E., ČUKA, P., 2009: Projekt rozvoja cestovného ruchu Prešovského samosprávneho kraja pre IPC. **IPC – Košická univerzita Košice**, 25 s.

- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R., 2010: Regionálny rozvoj pre geografov. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 717 s.
- REGIONALIZÁCIA CESTOVNÉHO RUCHU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 2005: Ministerstvo hospodárstva SR, Ústav Turizmu, FO Art, 114 s.
- ROSIČ, M., KLAMÁR, R., 2009: The potential of tourism in the Prešov county regions, In: Folia geographica 14. Prírodné vedy. Ročník 49. - ISSN 1336-6157, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 249-270.
- SABOLOVÁ, E., 2010: Vybrané predpoklady rozvoja cestovného ruchu v obci Ždiar. Zborník II medzinárodnej konferencie doktorandov o geoturizme. TU Košice, Fakulta baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií, 29 – 36. ISBN 978 – 80 -553 0383 – 3
- STAFFA, M., 2007: Szlaki i schroniska – integralne elementy zagospodarowania turystycznego w górach. In: Szlaki turystyczne a przestrzeń turystyczna. Materiały z konferencji, PTTK Warszawa, 39 – 45. ISBN 978 – 83- 70054-90-8
- ŠALINGOVÁ, I. M., MANÍKOVÁ, Z., 1990: Slovník cudzích slov. SPN, Bratislava, s. 942
- WĘCŁAWOWICZ, G., 2007: Geografia społeczna miast. PWN SA, Warszawa, s. 221 ISBN – 978-83-01-15147-8
- www.statistick.sk
- www.parksnow
- www.sacr.sk
- www.tatry.sk

Prispevok bol vypracovaný s podporou grantu VEGA 1/0236/08.

Conditions of the Development of Recreational Urbanization in Slovakia

Peter ČUKA

Summary: *In the last two decades, these four fundamental factors contribute to phenomenons, which can be specified as recreational urbanization in Slovakia:*

- 1. The great ambition to attract foreign tourists to the most attractive recreation centres - especially to the spa centres, to the Vysoké Tatry mountains and also to the recreation centre Donovaly. This ambition realizes except for management activities especially intense development of infrastructure and superstructure of tourism.*
- 2. The aim of some recreation centres was not only to increase the number of tourists, but also to increase the number of residents. This aim was to be performed by support of residencies, by building up of apartment houses, that should have been something between flat and residence and which could be apt for recreational rental.*
- 3. By the year 2009 (before financial crisis) was another factor of recreational urbanization, investing in the tourism projects by big investment corporations. Corporations as J & T and Penta changed financing from financing of industry projects (90ties of the 20th century) to the tourism projects, financing business centres in the metropolitan centres, spa projects etc. (e. g. reconstruction of spa Brusno, Tatry mountain resorts s. r. o.).*
- 4. Last, but not irrelevant factor of recreational urbanization, is to establish a city status of the recreational centre Vysoké Tatry. Status of the city from the year 1990 was enhanced for status of spa. The city of Vysoké Tatry became formally as a city and complete the process of "formal recreational urbanization" in Slovakia.*

Adresa autora:

doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD.
Katedra geografie a regionálneho rozvoja
Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita
Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov,
cukapeter@gmail.com